

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์

เมืองพิชญโลก : ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของหัวเมืองใหญ่
ภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต

ผู้เขียน

นายธีระวัฒน์ แสนคำ

ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ศ. สรัสวดี อ๋องสกุล

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์ศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเมืองพิชญโลก ผ่านพลวัตความเป็นเมือง การสร้างอำนาจ การรักษาเสถียรภาพ และการปรับความสัมพันธ์ของเมืองพิชญโลกกับศูนย์อำนาจรัฐไทย ศูนย์อำนาจรัฐใกล้เคียงและเมืองบริวารภายใต้โครงสร้างอำนาจรัฐแบบจารีต ตั้งแต่การก่อรูปเมืองประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงการสถาปนาระบบเทศาภิบาล

ผลการศึกษาพบ เมืองพิชญโลกก่อรูปเมืองขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 มีฐานะเป็นนครในที่ราบลุ่มแม่น้ำน่าน เป็นเมืองใหญ่ มีทรัพยากรสำคัญ มีที่ตั้งเป็นชุมทางการคมนาคม ทำให้เมืองพิชญโลกเป็นชุมทางการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าและจุดยุทธศาสตร์

เมืองพิชญโลกถูกศูนย์อำนาจรัฐสุโขทัยผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรในช่วงปลายพุทธศตวรรษที่ 19 ตามมาด้วยถูกผนวกเข้ากับศูนย์อำนาจรัฐกรุงศรีอยุธยา โดยลดสถานะลงให้เป็นเพียงแค่หัวเมืองใหญ่ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 21 แต่ด้วยความเป็นรัฐอิสระมาก่อนก็ส่งผลให้เจ้าเมืองพิชญโลกอาศัยความพร้อมของความเป็นเมืองใหญ่ โดยสร้างอำนาจและความมั่งคั่ง เพื่อต่อรองอำนาจกับศูนย์อำนาจรัฐไทยและศูนย์อำนาจรัฐใกล้เคียง และพร้อมที่จะปฏิเสธศูนย์อำนาจรัฐ เมื่อศูนย์อำนาจรัฐมีความอ่อนแอ รวมทั้งพร้อมที่จะสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับศูนย์อำนาจรัฐอื่นที่เหนือกว่า โดยยอมมีสถานะเป็นเพียงรัฐท้องถิ่นที่ซ่อนอยู่ภายใต้อำนาจของรัฐขนาดใหญ่

ภายในท้องถิ่น เจ้าเมืองพิษณุโลกมีอำนาจควบคุมดูแลเมืองบริวาร โดยอาศัยสถานะความเป็นเมืองใหญ่ที่เหนือกว่าเมืองบริวาร ซึ่งมีจำนวนเมืองผันแปรตามนโยบายของแต่ละศูนย์อำนาจรัฐ แต่เจ้าเมืองบริวารก็มีความพยายามแสวงหาอำนาจ มีการปรับความสัมพันธ์และดึงอำนาจจากศูนย์อำนาจรัฐเข้ามาต่อรอง หรือสร้างสมดุลอำนาจกับเจ้าเมืองพิษณุโลก

ภายใต้การปกครองของศูนย์อำนาจรัฐกรุงเทพฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2325 เป็นต้นมา สภาพบริบททางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจและสังคมภายในศูนย์อำนาจรัฐมีความเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมาก และส่งผลให้ศูนย์อำนาจรัฐมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้ทำให้อำนาจของเจ้าเมืองพิษณุโลกถูกจำกัด อำนาจการปกครองภายในเมืองขาดความเป็นเอกภาพ และถดถอยลงอย่างชัดเจนหลังการสถาปนาระบบเทศบาลในปี พ.ศ.2437

Thesis Title	Mueang Phitsanulok: Local History of a Major City Under the Traditional State Power Structure
Author	Mr. Teerawatt Sankom
Degree	Master of Arts (History)
Thesis Advisor	Prof. Sarassawadee Ongsakul

ABSTRACT

This thesis aims to study of the local history of Phitsanulok, especially its political development, how it achieved its stability and how it cultivated its relationship with Siam, nearby states and satellite cities by means of Traditional State Power Structure which had been implemented from the twelfth century to the time when the Thesaphiban system was adopted.

The findings indicated that the city of Phitsanulok was established in the twelfth century as a city, situated in the low-lying area along the Nan River. As a large city rich in natural resources, Phitsanulok has been a strategic center for trade and waterway communication.

In the early fourteenth century, Phitsanulok was annexed to Sukhothai state and in the late fifteenth century, it was formally a part of Ayutthaya, of which it was a major city. However, as a once independent and strong state, Phitsanulok quickly rose to wealth and power, enabling it to exercise its power over the nearby states and to defy the order of Ayutthaya when Ayutthaya was in political decline. It was also found that Phitsanulok maintained a power relation with the more powerful ruling state, willing to remain a vassal state when it was powerless, but ready to be politically assertive when powerful.

As a major state, Phitsanulok was able to gain control over lesser satellite cities which were ready to fight back by forming a united front with other states.

When Phitsanulok was under the domination of Rattanakosin in 1782, there was a series of positive political, economic and social changes with Rattanakosin. As a result, Rattanakosin became stronger while Phitsanulok's power and strength reduced greatly. It can be concluded that after the implementation of the Thesaphiban system in 1894, Phitsanulok became less unity and apparently fell into decline.